

Мандичев Д.В. Значення господарських судів у судовій та правоохоронній системах України / Д.В. Мандичев // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». – 2014. – Випуск 29. – Частина 2. – Том 3. – 47-50.

Мандичев Денис Володимирович,
здобувач Харківського національного
університету внутрішніх справ

ЗНАЧЕННЯ ГОСПОДАРСЬКИХ СУДІВ У СУДОВІЙ ТА ПРАВООХОРОННІЙ СИСТЕМАХ УКРАЇНИ

В статті досліджено значення господарських судів у судовій та правоохоронній системах України. Розглядаються правоохоронні функції господарських судів; визначено значення категорій судової та правоохоронної системи; охарактеризоване місце та роль господарських судів у судовій та правоохоронній системах України; запропоновано шляхи посилення ролі системи господарських судів України у судовій та правоохоронній системах.

Ключові слова: судова система, судова влада, правоохоронна система, правоохоронні функції, господарські суди.

В статье исследовано значение хозяйственных судов в судебной и правоохранительной системах Украины. Рассматриваются правоохранительные функции хозяйственных судов; определено значение категорий судебная и правоохранительная системы; охарактеризовано место и роль хозяйственных судов в судебной и правоохранительной системах Украины; предложены пути усиления роли системы хозяйственных судов Украины в судебной и правоохранительной системах.

Ключевые слова: судебная система, судебная власть, правоохранительная система, правоохранительные функции, хозяйственные суды.

In the article the importance of commercial courts in the judicial and law enforcement system of Ukraine. We consider the law enforcement functions of commercial courts; determine the categories defined judicial and law enforcement systems; characterized the place and role of commercial courts in the judicial and law enforcement system of Ukraine; the ways of strengthening the role of the system of economic courts of Ukraine in the judicial and law enforcement systems.

Keywords: the judiciary, the judiciary, law enforcement, law enforcement functions, commercial courts.

Постановка проблеми. В Конституції України зазначається, що система судів загальної юрисдикції в Україні будується за принципами

територіальності і спеціалізації [1]. Відповідно до цих принципів в судовій системі України організована та функціонує система господарських судів.

Відповідно до процесуального законодавства України підприємства, установи, організації, інші юридичні особи (у тому числі іноземні), громадяни, які здійснюють підприємницьку діяльність без створення юридичної особи і в установленому порядку набули статусу суб'єкта підприємницької діяльності, мають право звертатися до господарського суду згідно з встановленою підвідомчістю господарських справ за захистом своїх порушених або оспорюваних прав і охоронюваних законом інтересів, а також для вжиття передбачених заходів, спрямованих на запобігання правопорушенням [2]. Таким чином, система господарських судів утворена, передусім, з метою захисту прав та законних інтересів суб'єктів господарської діяльності та інших осіб у відносинах з цими суб'єктами. На сучасному етапі державотворення роль цих судів поступово зростає, що обумовлено декількома причинами, серед яких слід виділити: розвиток міжнародних відносин, економічне зростання тощо.

Водночас, в науковій літературі досі не склалося єдиної концепції щодо визначення ролі та призначення господарських судів України в судовій та правоохоронній системах, що потребує комплексного та ґрунтовного вивчення даного питання.

Актуальність теми дослідження підтверджується недостатністю наукових робіт, що присвячені визначенню значення господарських судів України в судовій та правоохоронній системах, що у поєднанні з необхідністю комплексного наукового аналізу даного питання обумовлює важливість та своєчасність даної статті.

Стан дослідження. Окремі аспекти визначення ролі окремих судових органів у судовій та правоохоронній системах досліджували такі вчені, як: О. І. Безпалова, В. Д. Бринцев, А. А. Іванищук, О. В. Ільченко, Р. О. Куйбіда, А. М. Куліш, Л. М. Москович, І. В. Назаров, О. М. Остапенко, О. В. Старчук, О. В. Стовба та багато інших. Однак, на сьогоднішній день відсутні

комплексні дослідження, присвячені визначенню значення господарських судів в судовій та правоохоронній системах України, що ще раз підкреслює важливість та актуальність запропонованої теми.

Мета та завдання дослідження. Метою статті є визначення значення господарських судів у судовій та правоохоронній системах України. Для досягнення поставленої мети необхідно виконати такі завдання: визначити поняття судової та правоохоронної систем України; охарактеризувати систему господарських судів України; проаналізувати правоохоронні функції господарських судів; з'ясувати значення господарських судів у судовій та правоохоронній системах України; визначити шляхи посилення ролі системи господарських судів у судовій та правоохоронній системах України.

Виклад основного матеріалу. Економічний розвиток нашої держави, активізація міжнародних, в тому числі господарських, зв'язків, обумовлюють посилення ролі системи господарських судів в сфері реалізації правоохоронної функції держави. Слід погодитися з думкою О. М. Остапенка з приводу того, що однією з необхідних умов успішного функціонування всіх елементів створюваного в Україні ринкового механізму є законність і дисципліна в діяльності суб'єктів господарювання, адже чинним законодавством передбачене добровільне та сумлінне виконання суб'єктами господарювання своїх договірних зобов'язань [3, с. 341]. Саме на досягнення таких цілей спрямована діяльність системи господарських судів.

Для визначення конкретного значення системи господарських судів у судовій та правоохоронній системах України, необхідно, перш за все, з'ясувати значення категорій «судова система» та «правоохоронна система».

Так, термін «система», що є структурною частиною досліджуваних категорій, визначається як: 1) порядок, зумовлений правильним, планомірним розташуванням і взаємним зв'язком частин чого-небудь; 2) класифікація; 3) форма організації, будова чого-небудь; 4) сукупність яких-небудь елементів, одиниць, частин, об'єднаних за спільною ознакою, призначенням; 5) сукупність принципів, які є основою певного вчення;

б) будова, структура, що становить єдність закономірно розташованих та функціонуючих частин [4, с. 891]. Таким чином, можна зробити висновок, що термінологічна конструкція, яка включає в себе термін «система», означає упорядковану єдність окремих складових елементів відповідного явища.

Зокрема, досліджуючи поняття правоохоронної системи, необхідно виходити з того, що вона складається з окремих елементів, які функціонально та організаційно взаємозалежні. Відкритим залишається питання про систему таких елементів.

Правоохоронна система, на думку А. М. Куліша, це багаторівнева соціальна система, яка включає систему правових засобів, методів та гарантій, що забезпечують охорону суспільних відносин від протиправних посягань, та державні органи, які виконують правоохоронні функції. Вона має наступні властивості: цілісність, структурність, взаємозалежність системи і середовища, ієрархічність, емерджентність [5, с. 369-370]. Отже, можна погодитись з думкою науковця з приводу того, що правоохоронна система України – складне явище, представлене системою взаємозалежних елементів, серед яких слід виділити: суб'єктів, функції, методи та засоби їх реалізації. Суб'єкти, як елемент правоохоронної системи, представлені передусім правоохоронними органами. О. В. Ільченко, визначаючи місце правоохоронних органів у системі органів державної влади, дійшов до висновку, що, по-перше, виходячи з конституційного принципу поділу влади, правоохоронні державні органи належать до різних її «гілок». При цьому досить часто суди, як органи правосуддя, згадуються в нормативних документах окремо, наприклад у словосполученні «судові і правоохоронні органи». По-друге, діяльність цих органів за своїм змістом та характером є принципово неоднорідною [6, с. 96]. Виходячи із наведених висновків, слід зауважити, що правоохоронна система – більш широка за своїм змістом категорія, ніж судова система. Крім того, правоохоронні органи, як суб'єкти реалізації правоохоронної функції, необхідно розглядати в широкому та вузькому значеннях.

Так, легітимне визначення поняття «правоохоронний орган» міститься в декількох нормативно-правових актах, кожен з яких розкриває його в контексті застосування у відповідному акті. Наприклад, Закон України «Про основи національної безпеки України» визначає поняття правоохоронного органу в широкому значенні, зокрема, як органи державної влади, на які Конституцією і законами України покладено здійснення правоохоронних функцій [7].

О. Л. Соколенко визначає правоохоронну функцію держави як комплексний цілісний пріоритетний напрямок державної політики, спрямований на забезпечення відповідно до засад верховенства права та пріоритету прав людини охорони права і правовідносин, а також захисту основ конституційного ладу, у тому числі прав, свобод і законних інтересів людини і громадянина, законності та правопорядку [8, с. 851]. Слід підтримати твердження А. М. Куліша про необхідність відмежування правоохоронної діяльності від діяльності правоохоронних органів [5, с. 369-370].

Отже, правоохоронну діяльність в тій чи іншій мірі здійснюють всі органи державної влади та місцевого самоврядування. Відповідно, правоохоронні органи – це державні органи зі спеціальним статусом, для яких правоохоронна функція є основною та єдиною. Такому розумінню правоохоронних органів відповідає вузький підхід до їх визначення, який зокрема, знаходимо в Законі України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів». Правоохоронні органи, відповідно до ст. 1 цього Закону, - це органи прокуратури, внутрішніх справ, служби безпеки, Військової служби правопорядку у Збройних Силах України, Національне антикорупційне бюро України, органи охорони державного кордону, органи доходів і зборів, органи і установи виконання покарань, слідчі ізолятори, органи державного фінансового контролю, рибоохорони, державної лісової охорони, інші органи, які здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції [9]. Відтак, Закон України «Про державний захист працівників суду і

правоохоронних органів» не лише наводить вузький перелік правоохоронних органів, але і чітко відмежовує правоохоронні органи від судів, що слідує як із назви, так і зі змісту Закону. У зв'язку з цим, виникає необхідність у виділенні окремої державної системи – судової.

На думку І. В. Назарова, судова система – це система спеціальних державних органів – судів, які є носіями судової влади, створені для задоволення потреби у розгляді та вирішенні виникаючих правових спорів, мають загальні завдання, принципи організації й діяльності, відповідають рівню соціально-економічного розвитку суспільства [10, с. 11]. О. І. Безпалова пропонує під судовою системою розуміти ієрархічну, структуровану та диференційовану за предметом повноважень систему судів (елементів системи), які в своїй діяльності дотримуються визначених на рівні відповідних нормативно-правових актів принципів і правил, певним чином пов'язані і взаємодіють між собою для виконання покладених на них завдань щодо реалізації правоохоронної функції держави [11, с. 8].

Можемо зробити висновок, в контексті реалізації правоохоронної функції держави, у широкому значенні поняття «правоохоронна система» та «судова система» співвідносяться як загальне та часткове. Тобто, судова система є частиною правоохоронної системи держави із особливими, властивими їй елементами – суб'єктами, функціями і т.д. Однак, у більш вузькому розумінні досліджувані категорії є різними за обсягом змісту та означають дві паралельні, незалежні одна від одної в інституційному сенсі, однак тісно пов'язані між собою, державні системи.

Визначаючи значення господарських судів у судовій та правоохоронній системах України, необхідно виходити із особливостей правового статусу досліджуваного суб'єкта (тобто системи господарських судів) та правоохоронних функцій, які він реалізує.

В законодавстві України наразі відсутнє визначення поняття господарського суду. У Законі України «Про господарські суди», що був чинним до 27 лютого 2002 року, зазначалось, що завданнями господарського

суду є: захист прав та охоронюваних законом інтересів учасників господарських правовідносин; сприяння зміцненню законності у сфері господарських відносин; внесення пропозицій, спрямованих на вдосконалення правового регулювання господарської діяльності [12]. На нашу думку, визначення на законодавчому рівні завдань та мети функціонування системи господарських судів є об'єктивною необхідністю, зумовленою потребою у визначенні правового статусу системи цих судів. Тому в Законі України «Про судоустрій і статус суддів» [13] слід закріпити завдання та мету функціонування системи господарських судів.

Система господарських судів у відповідності до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» складається з трьох рівнів та інстанцій. Господарськими судами першої інстанції є місцеві господарські суди, організовані на рівні областей, Автономної Республіки Крим та м. Києві та Севастополі. Господарськими судами другої інстанції є апеляційні господарські суди. Касаційний перегляд господарських справ здійснює Вищий господарський суд України [13].

Отже, особливістю організації господарських судів є те, що вони утворюють єдину систему (ланки системи), яка належить до єдиної судової системи, однак, в той же час, має власну ієрархічну структуру, а також лише їй притаманні функції щодо розгляду та вирішення відповідної категорії справ – господарських спорів.

В. Д. Бринцев в своєму дисертаційному дослідженні запропонував класифікувати функції судової влади на: 1) зовнішні, які впливають і діють на широке коло суб'єктів, і серед них у першу чергу: а) правосуддя; б) судового контролю; 2) внутрішні: а) судового управління; б) суддівського самоврядування; 3) комбіновані або змішані: а) правотворча функція; б) виховна; в) профілактична [14, с. 87]. В цілому погоджуючись з думкою науковця, слід зазначити, що суди, як основна ланка судової системи, відіграють важливу роль у реалізації правоохоронної функції держави.

Роль судової системи в механізмі реалізації правоохоронної функції держави, як зазначає О. І. Безпалова, виявляється переважно шляхом охорони та захисту прав і свобод людини в результаті здійснення владного впливу на відповідні суспільні відносини [11, с. 11].

Що стосується системи господарських судів, то специфіка їх функцій виражається в особливій категорії справ, що підвідомчі цим судам. Зокрема, відповідно до ст. 12 Господарського процесуального кодексу України господарським судам підвідомчі: 1) справи у спорах, що виникають при укладанні, зміні, розірванні і виконанні господарських договорів, у тому числі щодо приватизації майна (за винятком категорії справ, визначених законодавством); 2) справи про банкрутство; 3) справи за заявами органів Антимонопольного комітету України, Рахункової палати з питань, віднесених законодавчими актами до їх компетенції; 4) справи, що виникають з корпоративних відносин у спорах між юридичною особою та її учасниками; 5) справи у спорах щодо обліку прав на цінні папери; 6) справи у спорах, що виникають із земельних відносин, в яких беруть участь суб'єкти господарської діяльності, за винятком тих, що віднесено до компетенції адміністративних судів; 7) справи у спорах з майновими вимогами до боржника, стосовно якого порушено справу про банкрутство; 8) справи за заявами про затвердження планів санації боржника до порушення справи про банкрутство [2].

Узагальнюючи наукові підходи, а також на підставі проведеного аналізу чинного законодавства України в цій сфері, вважаємо, що значення господарських судів у судовій та правоохоронній системах України полягає у: 1) забезпеченні економічної безпеки та дисципліни, що є невід'ємною складовою національної безпеки держави; 2) створенні сприятливих умов для сталого та надійного розвитку господарських правовідносин, захисті економічної конкуренції та добросовісності суб'єктів господарювання; 3) захисті прав, свобод та інтересів учасників господарських правовідносин, а також осіб, чиїх інтересів вони торкаються; 4) сприянні у залученні

інвестицій в економічний та інноваційний розвиток держави шляхом гарантування судового захисту прав інвесторів та їх майнових інтересів.

Отже, господарські суди України відіграють важливу роль у реалізації правоохоронної державної функції. Водночас, для розвитку їх правового статусу та посилення ролі у забезпеченні економічної та фінансової безпеки України необхідно, передусім, створити для цього належні правові та організаційні умови, зокрема, шляхом удосконалення положень відповідного законодавства. Так, наприклад, на законодавчому рівні слід визначити мету та завдання діяльності господарських судів; розширити принципи, на яких ґрунтується їх робота (законності, доступності та ін.); оптимізувати систему господарських судів тощо. Розробка відповідних пропозицій має стати напрямком подальших наукових досліджень в цій сфері.

Список літератури:

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. - № 30. - Ст.141.
2. Господарський процесуальний кодекс України: Кодекс України від 06.11.1991 № 1798-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 6. – Ст. 56.
3. Остапенко О. М. Місце, роль та компетенція господарських судів у судовій системі України / О. М. Остапенко // Публічне право. – 2012. – № 3(7). – С. 337-342.
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. - Київ, Ірпінь: Перун, 2005. – 1728 с.
5. Куліш А. М. Правоохоронна система України: адміністративно-правові засади організації та функціонування: дис. ... доктора юр. наук: 12.00.07 / Куліш Анатолій Миколайович. – Х., 2009. – 422 с.
6. Ільченко О. В. Визначення системи державних правоохоронних органів України та їх місце в системі органів державної влади/ О. В. Ільченко // Юридична наука: політичні, економічні та соціальні витоки сьогодення: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (01-02 грудня 2011 р.).- К.: Центр правових наукових досліджень, 2011. – С. 96-98.
7. Про основи національної безпеки України: Закон України від 19.06.2003 № 964-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 39. – Ст. 351.
8. Соколенко О. Л. Поняття та ознаки правоохоронної функції держави як основи правоохоронної діяльності / О. Л. Соколенко // Форум права. – 2012. – № 4. – С. 847-852.
9. Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів: Закон України від 23.12.1993 № 3781-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 11. – Ст. 50.
10. Назаров І. В. Судові системи країн Європейського союзу та України: порівняльно-правовий аналіз: автореф. дис. доктора юр. наук: спец. 12.00.10 «Судоустрій; прокуратура та адвокатура» / І. В. Назаров. – Харків, 2011. – 39 с.
11. Безпалова О. І. Роль судової системи України в інституційному забезпеченні реалізації правоохоронної функції держави / О. І. Безпалова // Адміністративне право і процес. – 2014. – № 3(9). – С. 5-14.

12. Про господарські суди: Закон України від 04.06.1991 № 1142-XII // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1991. – № 36. – Ст. 469.
13. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 07.07.2010 № 2453-VI // Офіційний вісник України. - 2010. - / № 55/1 /. – Ст. 1900.
14. Бринцев В. Д. Система організаційного забезпечення судової влади України: дис. ... доктора юр. наук: 12.00.10 / Бринцев Василь Дмитрович. – Х., 2010. – 392 с.